

LA MEDICINA CATALANA. UN APUNT BIOGRÀFIC. MIQUEL ARCÀNGEL FARGAS I ROCA

Lluís MARTINEZ MARTINEZ
Manuel M. ESCUDÉ AIXELÀ

Fa uns mesos, els dos firmants es van proposar elaborar una sèrie de biografies breus de metges i cirurgians catalans que, al llarg dels segles, haguessin fet aportacions memorables a les ciències mèdiques. De biografies sobre aquests personatges se n'han fet moltes, però el que ens proposàvem i ens proposem és exposar-les de manera molt breu i reunir-les en un sol volum. Aquestes biografies no aporten en general dades noves, ja que es fonamenten sobretot en les obres ja publicades, sinó que intenten ser una síntesi dels fets principals presentats amb un estil amè i de lectura agradable, amb l'objectiu de divulgar-los fins i tot entre el públic no especialitzat però interessat per la ciència.

Una disciplina és la suma de les aportacions de les persones que la practiquen, i per això vam triar la fórmula biogràfia per presentar una panoràmica del desenvolupament de la ciència mèdica de Catalunya.

Sovint se senten veus que es queixen, amb raó, que les noves generacions de metges –però també d'altres àrees del coneixement– ignoren l'obra dels seus antecessors. Aquesta és una de les queixes que ens agradaria contribuir a solucionar amb aquest projecte. No caldria haver de defensar de nou l'interès intrínsec de la història de la ciència en el cos de la cultura, ni repetir que la medicina, la química i la farmàcia també són part de la cultura humana. Molt difícilment podem aspirar a un futur sòlid si ignorem els nostres orígens. Conèixer la història de la ciència a Catalunya és també una potent vacuna contra l'autoodi que neix de la comparació de la nostra situació amb la d'altres països. Pel contrari, els fets demostren que el nostre país té científics de gran talla en cada segle, i que per aconseguir l'excel·lència només cal convicció i l'aposta de totes les forces. Pretendre delegar aquesta responsabilitat només en l'administració és la fórmula segura del fracàs.

Els dos firmants d'aquest projecte van seleccionar una cinquantena de noms. Pel moment portem elaborades una desena de biografies, entre les quals les d'Orfila, Salvany, Vidal Solares, Duran i Jordà, Virgili i Gimbernat. Amb motiu de la celebració del centenari de l'Hospital Clínic i de la nova Facultat de Medicina de Barcelona presentem una de les biografies que conformaran aquest projecte, la del primer catedràtic de Ginecologia de la institució, el doctor Miquel Arcàngel Fargas i Roca.

Miquel Arcàngel Fargas i Roca (1858-1916). L'audàcia de l'explorador

"Fortes fortuna iuvat". La fortuna ajuda els forts. Potser aquesta expressió llatina del gran poeta Virgili li va venir al cap al jove cirurgià quan va agafar l'escalpel i va fer una incisió que li havia de permetre arribar als ovaris de la pacient i extipar-li un quist. La dona havia arribat a la seva consulta en una situació lamentable, gairebé esquelètica. Cap fàrmac ni dieta l'ajudaria. La causa estava en un quist gegantí que s'havia apoderat dels seus ovaris. L'única solució era intervenir.

El jove cirurgià suplía la seva limitada pràctica professional (només feia un any que havia acabat la carrera) amb una intuïció i decisió envejables. Sabia que hi havia moltes coses per fer, i que era responsabilitat d'ell i d'altres persones com ell que la medicina del seu país es posés a l'alçada de la d'altres països europeus o que continués confinada en el retard secular.

Ell era un home amb inquietuds. Com altres coetanis sabia que, en un país comparativament endarrerit com el nostre –no tant com Espanya, però–, no hi havia altre camí per millorar la ciència que copiar d'aquells que ens porten dècades de distància. En el passat ho havien fet homes com Pere Virgili i Antoni de Gimbernat, que van enlairar l'ofici de la cirurgia a un nivell mai vist. En el futur molt pròxim ho farien homes com William Steward Halsted (1852-1922), un coetani seu que posaria les bases per convertir la medicina nord-americana en la número ú del món. Però aquest només era el punt de partida. A més, calia investigar i explorar nous camins.

Aquesta imatge literària serveix per introduir aquest breu article biogràfic del doctor Miquel Arcàngel Fargas, reconegut amb tota justícia com el pare de la ginecologia catalana. Amb Salvador Cardenal i Àlvar Esquerdo, a més, va fundar la cirurgia moderna. Amb tot, i sense treure mèrits a ningú, cal remarcar

que una gran part de la responsabilitat d'aquesta fundació recau en Salvador Cardenal, introductor de les tècniques de Joseph Lister a casa nostra i gran viatger per les clíniques més prestigioses d'Europa per importar els avenços més notables. Cal remarcar, per últim, que moltes de les dades d'aquest article han estat extretes dels treballs dels doctors J.C. Alonso Duat i O. Casassas.

Els cirurgians sabien de sempre que una cosa era operar una extremitat per reduir una fractura i una de ben diferent obrir un abdomen. Quan va arribar l'anestèsia amb èter i amb cloroform semblava que tots els obstacles havien caigut. Però a l'atrevir-se amb intervencions que abans semblaven prohibides i allargar-se el temps de l'operació, les infeccions es van erigir com a nou mur infranquejable. Les terribles febres traumàtiques, l'origen de les quals no van quedar clar fins l'arribada del químic Louis Pasteur (1822-1895) eren causa de grans decepcions. Per què operar, si el pacient acaba morint igual amb la sang enverinada? El mai prou elogiat Joseph Lister (1827-1912) va posar fi a aquesta situació i va inaugurar l'era de la cirurgia moderna a l'introduir l'antisèpsia.

El doctor Miquel Arcàngel Fargas va ser un dels entusiastes deixebles de la filosofia de la nova cirurgia que va importar aquí el benemèrit Salvador Cardenal, com ho prova el fet que gairebé totes les seves operacions sortissin bé, amb comptades excepcions. Una en tindria conseqüències terribles.

Un fet notable de la biografia del doctor Fargas és que no va fer grans descobriments. No va idear tècniques revolucionàries i malgrat això se'l considera un prohoms de la nostra medicina. Per què? Doncs perquè va saber reunir els diferents avenços que hi havia dispersos per Europa –molts dels quals fora del nostre abast–, els va posar en ordre i els va saber transmetre als seus deixebles. Hi ha vegades que la creativitat consisteix en això. I ningú pot negar que el doctor Fargas va crear una escola ginecològica perdurable.

Miquel Arcàngel Fargas va néixer el 4 de desembre del 1858 a Castellterçol (Vallès Oriental). Era nét de fuster i segon fill d'una parella de pagesos que a més de cuidar-se de les terres també fabricava teixits en un teler que hi havia a la porta de la masia. La família es guanyava bé la vida, perquè va poder enviar el petit Miquel Arcàngel a estudiar amb els Escolapis de Moià. Un dels professors va veure que tenia un talent natural i li va aconsellar que estudiés Medicina. Per això el trobem, l'any 1874 fent el curs d'ampliació a la Facultat del carrer del Carme, on ara hi ha la seu de la Reial Acadèmia de Medicina.

Segons el testimoni del seu futur col·laborador Jeroni Estrany, recollit en el treball del doctor Casassas, sembla que Fargas no va tenir una bona rebuda entre alguns dels seus companys, autèntics senyorets de ciutat. Ferit en el seu amor propi, va deixar la Facultat i es va dedicar a rondar pels molls, els carrers de la ciutat i les parades de llibres. A l'arribar les vacances de Nadal va fer saber a la família que no volia estudiar Medicina, però el seu pare li va demanar que, almenys, acabés el primer curs. Va obeir el consell patern i, per recuperar l'orgull perdut va proposar-se de superar tots aquells que l'havien menyspreat. Ho va aconseguir amb escreix. Llavors, i també la resta de la seva vida professional.

Com ja s'ha estudiat a bastament, l'estat de la Facultat de Medicina a la segona part del segle XIX era penosa, per utilitzar un adjectiu prudent. Els bons professors, enmig de la misèria material i moral del país, es podien comptar amb els dits de la mà. Molts supliren la falta de mitjans amb la retòrica, però altres estaven preocupats de debò per portar la medicina al concert europeu. Miquel A. Fargas va tenir com a professors, a banda d'altres el nom dels quals s'ha emportat el vent de la història, Josep Letamendi (1828-1897), Bartomeu Robert (1842-1902) i Jaume Pi i Sunyer. El mètode didàctic del doctor Robert —de qui Fargas es faria amic— consistia a explorar els malalts, raonar el diagnòstic i la terapèutica i dialogar amb els estudiants. És a dir, el mètode actual i que llavors era una raresa a casa nostra. Anys després, quan el doctor Fargas exercís la càtedra de Ginecologia, seguiria el mètode didàctic del doctor Robert.

No es pot dir que la vocació de la cirurgia i la ginecologia se li despertés tard. Tal com explica el doctor J.C. Alonso Durat en la seva tesi doctoral, dedicada a la vida i obra de Fargas, durant els estudis ja va fer algunes investigacions d'ordre fisiològic. I és que els principis de fisiologia desenvolupats per Claude Bernard (1813-1878) donaven un fonament científic a la medicina i assenyalaven el camí que s'havia de seguir. Aquestes bases eren molt més sòlides que les del galenisme i altres principis que només permetien fer pronòstics incerts. Per força un jove estudiant amb ganes d'excel·lir s'hi havia de sentir atret per tota una sèrie de proves objectives que eliminaven la incertesa i permetien afinar el diagnòstic. Fargas, convertit en alumne intern per oposició, va estudiar per exemple, els efectes fisiològics de l'alcohol i del cafè en l'organisme, l'hermafroditisme, la tetània i el reumatisme infantil.

La intervenció que havia de demostrar la seva empena i decisió en el món de la medicina va succeir el 23 de novembre del 1882, quan feia un any que havia

finalitzat els seus estudis. Tenia 22 anys, havia obtingut el premi extraordinari en totes les assignatures i semblava decidit per la jove especialitat de la pediatria. Però uns dies abans d'aquella data havia rebut una pacient amb un aspecte deplorable que patia una caquèxia extrema per causa d'un quist d'ovari.

Només hi havia una solució: operar. I la intervenció es va assenyalar per aquell dia de novembre en l'habitació d'un quart pis del carrer de les Basses de Sant Pere. Els altres tres companys que van ajudar el doctor Fargas en aquella operació —en la qual se n'extreurién 43 litres de líquid— formarien part del seu equip durant tota la seva vida professional. Després de l'èxit d'aquella intervenció, el doctor Fargas va decidir canviar la pediatria per la ginecologia.

La intervenció no va ser agosarada ni temerària, perquè Fargas s'havia documentat molt bé amb la literatura quirúrgica francesa i a més tenia uns molt sòlids coneixements d'anatomia, tal com va demostrar l'any següent, quan després d'un examen-oposició es va convertir en el director dels Museus Anatómics de la Facultat de Medicina i va publicar un llibre sobre l'anatomia dels centres nerviosos.

Un bon coneixement anatómic redueix el risc de les operacions. Però a més, Fargas va adoptar les tècniques de Lister que Cardenal havia importat i que tan bé explicava en el seu manual pràctic de cirurgia antisèptica, publicat al 1880. A diferència d'altres col·legues, el doctor Fargas no veia en el listerisme cap cerimònia grotesca que augmentava les hores de feina, sinó una garantia de supervivència del pacient. La força dels fets li va donar la raó, com no podia ser d'una altra manera. No cal dir que, amb listerisme i tot, els quiròfans de finals del segle XIX, i el de la primera operació de Fargas no en va ser cap excepció, eren ben diferents dels actuals.

Aquella operació que va portar el doctor Fargas a convertir-se el fundador de la cirurgia ginecològica catalana i espanyola va comptar amb alguns fets notables més. Per exemple, d'aplicar l'anestèsia, amb cloroform, se'n va ocupar el metge badaloní Jeroni Estrany Lacerna (1857-1918), un dels introductors d'aquesta tècnica a casa nostra. Estrany devia ser company d'estudis de Fargas, ja que es va llicenciar el mateix any. A més, des d'aquell moment es va integrar per sempre en el seu equip quirúrgic. Com Fargas, era un home amb conviccions catalanistes, tot i més d'esquerres. Molt interessat en les matemàtiques i la física (abans d'estudiar medicina havia fet dos cursos de ciències exactes), va

crear l'especialitat d'electroteràpia, va introduir la llum elèctrica als quiròfans per evitar incidents amb els gasos volàtils de l'anestèsia, i va dissenyar màscares i altres instruments per facilitar la pràctica quirúrgica.

Quan el doctor Salvador Cardenal, director del flamant hospital del Sagrat Cor des del 1878, es va assabentar d'aquella primera operació de Fargas sembla que no es va desfer en elogis. Certament, el devia sorprendre molt que un jove llicenciat hagués iniciat la seva carrera amb una operació abdominal per a la qual ell portava molts anys preparant-se. Perquè no es tractava, és clar, d'intervenir un abdomen, sino que l'operació sortís bé. Com va explicar anys més tard el mateix Cardenal, la notícia li va causar "estupor" i "sorpresa", i no sabia si qualificar aquella acció d'"audàcia inconscient" o "manifestació legítima del coneixement". Més encara quan va veure que l'assaig es repetia més vegades, i amb èxit. Als dos anys de llicenciat ja va practicar la seva primera extirpació d'úter.

Quan Cardenal, per sobre de tot un home de ciència, va comprovar la perícia i la bona mà del jove cirurgià, va afirmar: "Heu de tenir en compte que el doctor Fargas és fill de les seves obres; ningú pot dir que li ha ensenyat, ni tan sols inspirat, el que ha fet ell tot sol. Que cadascú es posi la mà al pit i es digui lleialment si és capaç d'una cosa semblant". Els sis anys de diferència que es portaven Fargas i Cardenal no serien cap obstacle perquè establissin una bona amistat.

Si es té en compte que a finals del segle XIX les operacions quirúrgiques (més perquè l'antisèpsia no era una pràctica estesa) eren molt arriscades, els èxits de Fargas devien ser ràpidament coneguts, tant entre els altres col·legues com entre els potencials clients.

El doctor Fargas es va adonar ràpidament que a l'habitació del carrer de les Basses de Sant Pere era impossible garantir la vital antisèpsia. A això calia afegir que la gent benestant es resistia anar a l'hospital, més reservat per als pobres de solemnitat. Els que s'ho podien permetre es feien operar a domicili en llocs on tampoc es podia garantir gaire la higiene. No hi havia altra sortida que obrir una clínica privada, per modesta que fos. Segons explica el doctor Casassas, la necessitat d'operar una pacient que es negava a ser ingresada a l'hospital i que no tenia familiars a Barcelona, va precipitar la decisió. Així doncs, el 1884, associat al doctor Formiguera, un especialista en urologia, va

obrir la seva primera clínica privada en un el primer pis del número 133 del carrer Hospital de Barcelona. No deixava de ser una decisió arriscada.

El protocol abans d'operar en la clínica del carrer Hospital era aquest: primer, l'equip s'estava uns cinc minuts en una cambra saturada de vapors sulfurosos. Per respirar, els cirurgians utilitzaven un tub que donava a l'exterior. Durant l'operació pròpiament dita, un vaporitzador anava creant una atmòsfera de fenol, irritant i molesta. Aquesta tècnica cauria en desús un temps després. L'establiment de Fargas i Formiguera també tenia un petit laboratori d'anàlisi.

Aquella clínica modesta només tenia uns pocs llits, però era un principi; un molt bon principi si es té en compte que estava especialitzada en una disciplina que el doctor Fargas ajudaria a construir d'una manera decisiva.

El doctor Fargas sempre es va distingir per la seva atenció cap a totes les novetats amb fonament científic. Amb l'actitud que defineix les persones que fan progressar les ciències, va demostrar tenir una mentalitat oberta que li permetia aprofitar els avenços, fossin de qui fossin. Anys més tard, en l'anuari que publicaria a l'obrir la seva segona clínica privada, al carrer Consell de Cent de Barcelona, escriuria que al principi d'inaugurar la seva especialitat va quedar admirat que tota una sèrie de transtorns que estaven identificats en altres països europeus aquí no figuressin enlloc. No existien, doncs? No. L'únic que passava és que els diagnòstics eren molt pobres i imprecisos.

El 1885, any que es va casar amb Carolina Raymat, filla d'uns terratinents de Lleida, va fer una de les primeres gastroenterostomies d'Espanya en l'Hospital del Sagrat Cor, institució que havia ajudat a fundar el doctor Salvador Cardenal. No seria aquesta l'última operació amb la qual sorprendria els seus col·legues: del doctor Fargas va ser, el 27 de juny del 1892, la primera laparotomia per un embaràs ectòpic, i també, al 1910, la primera cesària mai feta a Barcelona.

El matrimoni Fargas-Raymat va tenir sis filles (tot i que dues van morir al poc de néixer) i un fill, Miquel Fargas, que també seria metge i que sobreviuria molts pocs anys al seu pare. La primera filla del matrimoni, Carolina, es va casar amb el doctor Manuel Salvat i Espasa que, amb el cirurgià Enric Ribas i Ribas, seria promotor dels Congressos de Metges de Llengua Catalana. Una altra filla, Montserrat, es va casar amb Antoni Trias i Pujol. Aquest matrimoni van ser els pares de l'economista i polític Ramon Trias Fargas.

Un fet que feia especialment valuós el doctor Fargas era l'interès que tenia per divulgar la seva obra. Al 1886 ja va publicar una sèrie sobre 10 extirpacions d'ovaris, en el que era la seva primera monografia ginecològica. No cal dir que aquesta classe de publicacions eren molt útils per a tots els cirurgians que en la seva pràctica es trobaven amb casos semblants. Com que els resultats del doctor Fargas eren brillants, per força havia de crear escola.

Tal com explica el doctor Alonso Duat, a Espanya es van necessitar 20 anys per reunir 50 casos d'extirpació d'ovaris o ovariectomies: d'aquest casos només 23 van tenir èxit. Una mortalitat tan elevada per força havia d'espantar els cirurgians, que adoptaven una posició conservadora, desaconsellant una operació que equivalia a agafar el bisturí amb una mà i llançar una moneda a l'aire amb l'altra. Fargas va capgirar la situació i per tant, no és agossarat dir que moltes dones van passar a deure-li la vida. Només aquest fet ja justifica que el seu nom sigui recordat.

Ja hem escrit abans que el doctor Fargas era un divulgador i un activista científic, i això sempre comporta un punt de rebel·lia creativa. En comptes de conformar-se amb els fets que semblaven insuperables, va reflexionar i va concloure que si a Espanya es feien poques operacions d'ovaris era perquè no hi havia una escola ginecològica. No hi havia hospitals on es poguessin atendre unes malalties femenines que es cobraven la seva quota de morts anuals. No hi havia estudi ni investigació ni tècnica; i per tant no hi podia haver progrés.

Com és normal, l'interès que tenia per aprendre l'havia de portar a participar en congressos internacionals. Al 1888 hi va anar per primer cop a un, el Congrés de Ciències Mèdiques de Barcelona, convocat amb ocasió de la celebració de l'Exposició Universal que se celebrava en el recinte del que ara és el Parc de la Ciutadella. Aquí va presentar tres comunicacions, entre les quals una dedicada a l'antisèpsia. Un parell d'anys més tard, acompanyat de Salvador Cardenal i Bartomeu Robert, va participar en un congrés mèdic a Berlín.

Que tots els seus coneixements i tota la seva perícia serviren per obrir nous camins ja resultava evident. Aquella primera operació que havia fet a l'any de sortir de la Facultat demostrava que era un home molt segur d'ell mateix a qui mai li tremolaria el pols; i mai millor utilitzada aquesta metàfora per parlar d'un cirurgià com el doctor Fargas.

El 1892 va deixar la clínica del carrer Hospital i va obrir una de nova i moderna al número 333 del carrer Consell de Cent de Barcelona, a tocar del seu domicili familiar. Aquesta clínica tenia 25 llits, un quiròfan amb tots els avenços del moment, una sala d'esterilització i d'un laboratori.

La clínica especialitzada de Fargas, que en la part no mèdica regentava la seva sogra, seria el model d'organització d'un establiment sanitari modern, perquè no solament hi havia un quiròfan que reunia totes les condicions asèptiques del moment, sinó que també comptava amb un laboratori d'anàlisi clínica. En canvi, la clínica mai va incorporar, quan va aparèixer, cap aparell de Raig X. Després de la mort del doctor Fargas, aquella clínica l'acabarien gestionant els germans Trias, dues glòries més de la medicina catalana que també van impartir el seu mestratge a l'Hospital Clínic.

Amb el seu currículum no es rar que guanyés el 1893 les oposicions a la càtedra d'Obstetrícia i Ginecologia (tot i que ell preferia aquesta segona especialitat) de la Universitat de Barcelona. Cal recordar que en aquells anys els ensenyaments mèdics s'impartien a l'Hospital de la Santa Creu. La sala de ginecologia només tenia set llits, als quals calia afegir n'hi set més per a l'obstetrícia, molts menys dels que tenia la seva clínica a Consell de Cent. Fargas va aportar la seva manera de practicar la cirurgia: higiene, antisèpsia, bon instrumental i fins i tot el seu equip de col·laboradors, entre els quals, a més de Jeroni Estrany, hi eren Francesc Terrades, Miquel Carbó, Francesc Doria, Manuel Salvat, Pau Torras i Francesc Fàbregas. Quan a l'hospital de la Santa Creu no hi havia el material necessari per impartir l'ensenyament anava la seva clínica a buscar-lo.

Recordant molt la manera d'ensenyar del doctor Robert, Fargas impartia les classes davant la pacient, de manera que els estudiants podien observar els fets i seguir els raonaments a l'instant. Després de l'examen de la pacient el doctor Fargas discutia el diagnòstic amb els alumnes, que d'aquesta manera no oblidaven mai la lliçó. Quan ignorava les causes d'un problema ho admetia obertament, igualment que estimulava el debat amb els seus alumnes, conscient que el mestre també es podia equivocar. No és rar que els estudiants coneguessin Fargas i el seu equip com l'Escola de Salern, en una referència directa al que va ser el primer centre d'ensenyament de la medicina del món durant bona part de l'Edat Mitjana i fins que el rei Jaume I va fundar l'escola de Montpeller.

Quan el doctor Fargas exercia l'ensenyament ho feia de manera molt clara i directa. Al contrari d'altres figures de l'època, no li agradaven els grans discursos. Potser perquè com a científic sabia anar al nucli de la qüestió, les seves exposicions eren metòdiques i clares. Sabia ser concís. Els seus diagnòstics eren molt precisos. Els estudiants aprenien de manera molt pràctica quines eren les preguntes que calia fer per aconseguir una visió encertada de la malaltia. Les intervencions sempre les deixava per al final i quan obria un abdomen sabia el que s'hi trobaria. Fargas reduïa el pes de l'atzar com més millor.

El 5 de juliol del 1894, amb 36 anys d'edat, el doctor Fargas va ingressar com a membre de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona (entitat que presidiria entre els anys 1911 i 1914), amb un discurs sobre "La Patogenia y tratamiento de las consecuencias inmediatas de la laparotomía". Els anys 1901 i 1902 presidiria aquesta institució.

El discurs demostra que el doctor Fargas era una persona en progrés constant. No era dels que, un cop han trobat un mètode que funciona el fan seu i s'hi encastellen. Al contrari: al discurs critica les tècniques que ell mateix usava deu anys abans. Com destaca el doctor Alonso Duat, en aquest document queda recollit el nucli de la seva filosofia: no podia oferir originalitat ni doctrines brillants, però sí modernitat, convicció i aplicació. A la vista dels resultats de la seva feina no es pot dir que sigui una filosofia pobre.

En els anys següents va publicar més articles sobre la seva doctrina i va participar en diverses sessions de l'Acadèmia i congressos a Ginebra i Moscou. També va participar en congressos a Viena, Brussel·les, París, Roma, Lisboa, Budapest, Saragossa i Madrid. A més, entre els anys 1897 i 1898 va exercir la presidència de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques Catalunya, hereva de la institució renovadora de l'ensenyament de la medicina a Catalunya que havien impulsat, entre altres, Salvador Cardenal i el gran Joan Giné i Partagàs.

Al 1898, un any que tindria una gran importància per a la història espanyola del segle XX, van sortir publicades les seves primeres lliçons de Ginecologia, les quals serien el nucli del futur tractat que va escriure un temps després.

Dimensió política

Ara cal obrir un petit parèntesi. La personalitat del doctor Fargas quedaria incompleta si no hi afegíssim la seva dimensió política. Fargas no tenia prou amb ser un activista de la Ginecologia. També era un home del seu temps i estava preocupat pel seu país, sempre des d'una òptica que avui jutjaríem conservadora, i llavors possibilista i assenyada. Aquest fet el va portar a entrar en política, com també ho faria un altre dels seus col·legues, el doctor Bartomeu Robert.

Durant l'última part del segle XIX, la burgesia catalana s'havia sentit més i més incòmoda amb el règim espanyol. No solament era incapaç d'evitar la ruïna econòmica sinó que a més es negava a impulsar les reformes necessàries per evitar-la. Aquesta irritació, doncs, no era tant de caràcter ideològic com econòmic. El malestar manifestat en el Memorial de Greuges s'havia calmat, de moment, gràcies a l'aprovació d'unes mesures proteccionistes i la conservació del dret civil català. Però això era un pegat que no anava al nucli del problema.

El descontentament amb un règim que, més que centralista era inepte va acabar cristal·litzant en el catalanisme. Una fita important va ser la primera assemblea de la Unió Catalanista celebrada a Manresa el març del 1892. Aquest catalanisme era d'arrel rural, perquè la representació industrial en l'assemblea era molt petita. Val a dir que la Unió Catalanista aspirava a aconseguir els seus objectius amb una acció social i que entre els seus plans no figurava participar en unes eleccions manipulades. A més, la Unió Catalanista temia que qualsevol col·laboració amb la burgesia acabaria rebaixant el seu programa, conegut com les Bases de Manresa.

Les primeres formulacions del catalanisme eren més autonomistes que nacionalistes i, per suposat, no eren separatistes; tot i que les coses ja s'estaven posant en els seus termes. Per al jove Enric Prat de la Riba, redactor amb Pere Muntanyola dels segrestat Compendi de la Doctrina Catalanista (1894), Catalunya era la pàtria dels catalans (llavors no s'utilitzava el terme nació), mentre que Espanya només era l'Estat al qual pertanyia.

Un cop es va perdre Cuba, al govern espanyol hi va aparèixer un cert discurs renovador i regeneracionista, cosa que va donar esperances de modernització a la burgesia catalana. Aquest discurs es va concretar en la figura del general

Camilo García de Polavieja (1838-1914), i a Catalunya es va crear una agrupació burgesa per donar-li suport. Però el discurs de Polavieja va fer fallida ràpidament. La burgesia comercial i industrial de Catalunya es va trobar que el govern espanyol continuava sense renovar una estructura envellida i encarcarada que, a sobre, havien de mantenir ells amb les seves contribucions. Més encara: un cop perduda Cuba, les despeses extraordinàries generades pel conflicte no havien desaparegut, sinó que continuaven sent necessàries per mantenir una estructura tronada que no sabia parlar més que de l'honor i la indivisibilitat de la pàtria espanyola. I això en un moment que el cotó s'encaria, i les vendes cotoneres al mercat espanyol i a l'internacional es reduïen.

Això va portar a un primer gran conflicte de la burgesia amb el govern espanyol, un episodi conegut com el Tancament de Caixes, i que va consistir que durant uns mesos, els industrials i els comerciants es van negar a pagar la contribució. Alguns van acabar a la presó i, un cop més, es va declarar l'estat de guerra a Catalunya, que era l'únic procediment que coneixia el govern espanyol per posar els catalans en cintura.

El govern central va ser intransigent davant les peticions de descentralització administrativa i la definició d'un concert econòmic. La burgesia va haver de cedir, però aquell episodi va fer que s'adonés que tenia prou força. Desencisada amb un règim inepte i uns partits dinàstics poc atents a les necessitats de Catalunya, va decidir entrar en política. El primer pas el van donar el 18 d'octubre del 1899, amb la transformació de l'organització de suport a Polavieja ("Junta Regional Organizadora de las Adhesiones") en la "Unión Regionalista" (nom que més endavant van catalanitzar). El seu objectiu explícit era treballar per l'autonomia política i administrativa de les regions dins de la unitat de l'Estat espanyol. El doctor Fargas, i també el doctor Robert, presidien aquesta organització.

De la seva banda, davant el fracàs de la modernització de l'Estat, una part de la Unió Catalanista va començar a defensar l'acció electoral, que llavors era una autèntica farsa. Com que no va ser possible l'acord, una part se'n va anar de la Unió i va constituir el Centre Nacional Català. Entre els membres més conspicus hi era Enric Prat de la Riba, fill, com el doctor Fargas, de Castellterçol.

El CNC i la Unió Regionalista, en una negociació que van iniciar Prat de la Riba i Puig i Cadafalch amb els doctors Robert i Fargas, van acordar constituir, el 25 d'abril del 1901, la Lliga Regionalista, tot i que l'acord no el van fer públic fins

després de les eleccions celebrades el 19 de maig d'aquell any, a les quals hi van concòrrer junts. El programa era simple: l'obtenció de l'autonomia política. Aquella primera Lliga Regionalista va quedar sota la presidència del doctor Robert i la vicepresidència del doctor Fargas i de Narcís Verdager, aquest procedent del Centre Nacional. Prat de la Riba hauria volgut que aquest moviment polític fos interclassista, però durant la vaga obrera del 1902 es va alinear amb els interessos de la burgesia.

La Lliga va organitzar un dispositiu d'interventors per evitar la manipulació i la falsificació dels comicis, com era costum en aquella època. Els republicans aplegats en la figura d'Alejandro Lerroux, també s'hi van sumar a aquesta vigilància electoral, ja que ells eren els altres perjudicats de les tupinades. A més, els fundadors de la Lliga van fer accions per captar vots, depurar els censos electorals i, en definitiva, reduir com més millor la possibilitat d'una manipulació electoral.

Aquestes eleccions van ser molt importants perquè van marcar, a Barcelona, la fi del caciquisme. Malgrat els intents descarats de manipulació, van sortir triats quatre candidats de la Lliga: Bartomeu Robert, Albert Rusiñol, Lluís Domènech Montaner i Sebastià Torres. Els republicans van obtenir actes per a Pi i Margall i per a Lerroux.

Els partits dinàstics havien estat expulsats electoralment de Barcelona. Ara: només hi havia participar el 15 per cent del cens electoral, i això demostrava que hi havia molta feina per fer.

L'historial polític del doctor Fargas queda completat per una breu presidència de la Lliga quan va morir el seu amic, el doctor Robert, i el nomenament com a senador del Regne per la Universitat de Barcelona, l'any 1914. Des d'aquest lloc, sabent molt bé el seu significat i utilitat, el doctor Fargas va defensar l'autonomia universitària. No va ser cap idea improvisada. Ja la va presentar davant el rei Alfons XIII, durant una recepció amb motiu del Segon Congrés d'Obstetrícia, Ginecologia i Pediatria celebrat a Madrid l'abril del 1911. "Els greus defectes de la Universitat —va dir el doctor Fargas al monarca— no tenen remei si no és amb un règim d'autonomia que l'alliberi de la burocràcia". Quedava clar que el doctor Fargas tenia inquietuds socials, a més de les científiques.

Va ser en aquesta mateixa època de canvi polític que va publicar el seu *Tratado de Ginecologia* (1903) en dos volums, fruit de la seva experiència sobre més de 18.000 casos. I, de fet, al 1907, els seus col·legues van dedicar-li una placa, a ell i al seu equip facultatiu, amb motiu de la laparatomia número mil. Pel que fa al tractat del doctor Fargas, parla molt bé del seu nivell científic el fet que fos traduït al francès i a l'anglès, i que algunes de les seves tècniques encara no hagin caigut en el desús.

El 18 d'abril del 1907, Francesc Cambó va resultar ferit per un pistoler lerrouxista quan sortia d'un míting de la Solidaritat Catalana —on s'havia aplegat la Lliga després que el règim de Madrid va demostrar ser presoner dels militars— celebrat al barri obrer d'Hostafranchs. Va ser ràpidament traslladat a la clínica del doctor Fargas i ell en persona el va operar.

Durant bona part del segle XIX Barcelona va experimentar un gran creixement econòmic i social. Va arribar un punt que l'Hospital de la Santa Creu va resultar insuficient, no solament per atendre els malalts correctament sinó també per formar els futurs metges d'acord amb el que necessitava una ciutat industrial moderna. Diversos professors, entre els quals Joan Giné i Partagàs, pugnaven per aconseguir unes instal·lacions adaptades als temps, però la resposta de Madrid era sempre la mateixa: no es podia fer res per Barcelona que no es fes també per altres llocs d'Espanya, per no crear greuges comparatius. Aquest raonament insòlitàment actual va retardar molt les obres de l'Hospital Clínic, que també es van anar dilatant en el temps fins arribar a extrems exasperants.

Les noves instal·lacions es van inaugurar oficialment el 2 d'octubre del 1906 i el trasllat dels estudiants en carruatges, com la resta del material (acte que va ser motiu de comentaris periodístics i acudits gràfics) es va fer el gener de l'any següent. En la nova Facultat, el doctor Fargas es va encarregar de l'ensenyament de la Ginecologia, disciplina que li agradava molt més que l'Obstetrícia. Fargas opinava que la ginecologia tenia molt de camí pel davant, mentre que l'obstetrícia només necessitava d'alguns perfeccionaments.

El 1910 va ser un any trist en la biografia del doctor Fargas. Tal com explica el doctor Alonso Duat, el dilluns de Pasqua, mentre era descansant a la seva villa de Poses va patir un vesament cerebral que li va provocar una hemiplegia amb extenses zones d'anestèsia i una marcada atàxia. A més, li va reaparèixer un singlot que l'havia turmentat durant la joventut i que li va durar, dia i nit, algunes setmanes.

Sembla que la causa de l'accident vascular va ser la preocupació provocada perquè una pacient s'havia mort per una infecció. El doctor Fargas era una home molt meticulós i tenia a gala una molt baixa taxa de mortalitat postoperatòria. De fet, feia dos anys que cap pacient se li havia mort.

Els doctors Àlvar Esquerdo i Lluís Barraquer (el fundador de l'especialitat de la neurologia a Catalunya) van donar poques esperances a la família, però malgrat això Fargas es va recuperar. A les poques setmanes es va poder aixecar del llit i va començar a fer exercicis de rehabilitació per recuperar la força al braç i la precisió als dits. Així es va aficionar al joc de bitlles i al billar. Als dos anys ja podia tornar a escriure i operar. El primer dia que va retornar a l'activitat professional, el seu amic Salvador Cardenal vigilava de prop, en silenci i mig amagat, per si fos necessari el seu ajut, que no va caldre.

Un dels grans èxits de la Lliga en el territori polític va ser la Mancomunitat de Catalunya –constituïda el 6 d'abril del 1914 i liquidada pel govern dictatorial de Primo de Rivera al juliol del 1925–, que va presidir en els primers anys Enric Prat de la Riba. L'objectiu explícit de la institució era la modernització de Catalunya; és a dir, el que el dictador Primo de Rivera va interpretar com un intent *“de arrancar con triste y rotundo éxito, por todos los medios, el sentimiento de amor a España en los corazones y los cerebros”*.

No es pot dir que Prat de la Riba s'hagués esperat a la fundació de la Mancomunitat per moure's en favor de la cultura catalana. Des de la presidència de la Diputació de Barcelona ja havia impulsat, al 1907, l'Institut d'Estudis Catalans. El doctor Fargas va ingressar en la secció de Ciències, que havia de tenir com a objectiu el foment de la investigació superior de tots els elements de la cultura catalana. En aquella època l'Institut no tenia un president, sino que els diferents responsables de cada secció de n'ocupaven rotatòriament. Va donar la casualitat que el doctor Fargas exercia aquesta responsabilitat quan es va inaugurar la Biblioteca de Catalunya, al 1914.

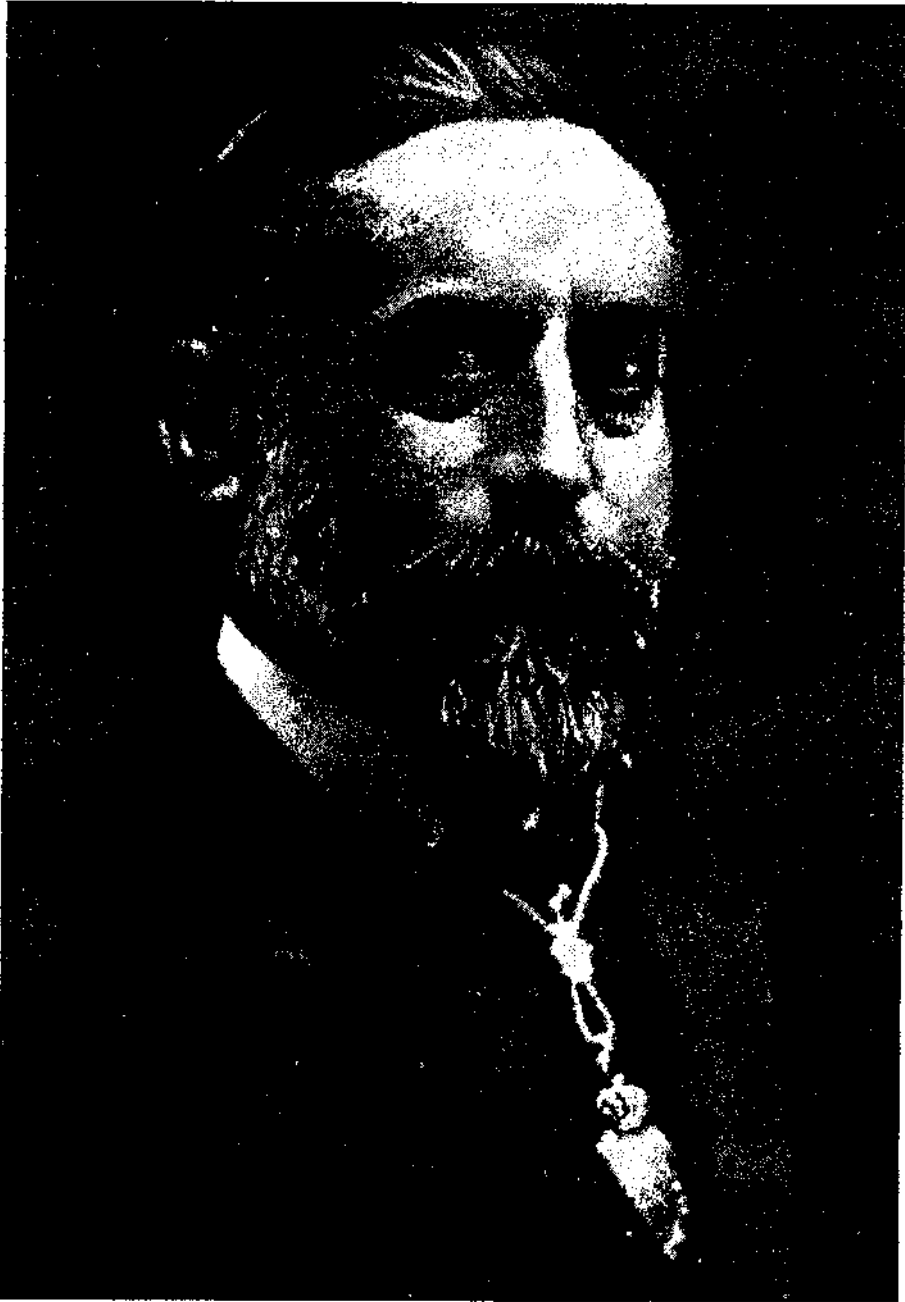
A més, Fargas va ser un dels màxims assessors de Prat de la Riba en els afers de la salut i la sanitat. D'aquest assessorament va néixer la idea de transformar la Casa de Maternitat en un establiment modern i europeu. Llavors, la Casa de la Maternitat només era un tètric lloc d'acollida d'orfes que havia anat per passant per diversos edificis de Barcelona fins anar a raure a Les Corts.

El doctor Fargas va defensar la idea, i se'l va fer cas, que la institució s'havia de refundar de dalt a baix. A finals del 1913 va presentar un projecte que ell va batejar com a Institució Maternal Catalana i, uns mesos després ja estaven enllestits el plànols. La idea de Fargas era que la nova institució fos una escola d'estudis superiors a semblança d'algunes existents en capitals europees de les dimensions de Barcelona en la qual, a més, les classes humils poguessin trobar "totes aquelles garanties que la ciència pot donar avui per a aminorar els perills de l'infantament".

El projecte va anar tirant endavant, però la mort de Fargas i de Prat de la Riba, amb només un any de diferència, va fer que ja no tingués la mateixa empemta. Els pavellons Prat de la Riba es van inaugurar finalment al 1921 i els anomenats pavellons Rosa, al 1925.

En els últims anys de la seva vida, el doctor Fargas va continuar amb la seva activitat científica i social. El 1913 va participar en un congrés a València i un altre a Londres, i va presidir el Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana, inaugurat a Barcelona el 22 de juny i que va aplegar participants de Catalunya, el País Valencià, les Illes i la Catalunya Nord. Algunes de les paraules que va pronunciar en aquell congrés tenen plena vigència: "...qui renuncia a la llengua propia escapça sa personalitat traient-li o desfigurant un de sos atributs; qui no conreua la personalitat perd força i qui perd força és vençut i acaba per desaparèixer [...]". Va ser idea del doctor Fargas que els congressos següents fossin un punt de convergència de totes les societats mèdiques de llengua catalana. Per això es va constituir l'Associació General de Metges de Llengua Catalana que, des de llavors, s'encarregaria d'organitzar-los.

El 22 de febrer del 1916, mentre els seus fills preparaven una festa al domicili familiar, al número 47 de la Rambla de Catalunya, Fargas va tornar a patir un vessament cerebral que, aquest cop, va resultar fatal. Moria jove, amb només 57 anys; prou temps, però, per crear la primera escola ginecològica de Catalunya, i el seu rastre encara es pot reseguir fins avui. Res li hauria complagut més que saber-ho.

*El professor Miquel Arcàngel Fargas i Roca,
catedràtic d'Obstetrícia i Ginecologia de la Universitat de Barcelona*

*Intervenció quirúrgica efectuada a la primera clínica del doctor Fargas,
situada al carrer Hospital de Barcelona*